

За аналогією щодо трьох основних функцій освітнього процесу визначають основні сфери діагностики — виховання, освіти і навчання:

1) у сфері виховання — виявлення та вимірювання складу і структури життєвих установок особистості, ступінь оволодіння нею культурним потенціалом людства;

2) у сфері освіти — визначення ступеня розвитку особистості й оволодіння системою узагальнених знань про себе, світ і способи діяльності, тобто знань у широкому значенні цього слова. Сюди переважно можна віднести теоретичні і методологічні знання;

3) у сфері навчання — визначення рівня оволодіння конкретними знаннями, вміннями і навичками, здобутими у навчальних закладах. З цього випливає, що навчання більш специфічне, ніж освіта. Ще більш специфічним є професійне навчання.

Як доповнення до педагогічної діагностики доцільно використати методи психологічної діагностики. При цьому рекомендується акцентувати не на вивченні структури особистості (це робиться за допомогою особистісних тестів), а на вивченні таких властивостей, як увага, пам'ять, інтелектуальні і творчі здібності.

Таким чином, стосовно діагностики неперервної педагогічної освіти, яку ми проектуємо і реалізуємо як системну технологію, можна констатувати наступне:

- формування “Я-концепту” педагога відбувається в соціальній реальності, пронизаній взаємодіями різних рівнів, які вчитель активно сприймає через призму свого “Я”;
- взаємодія має об’єктивну та суб’єктивну складові: перша становить незалежні від суб’єкта, опосередковані зв’язки і контролюючий характер взаємодії, а друга — свідомі очікування, часто тотожні;
- соціальна складова “Я-концепту” включає дії індивіда, його реакцію на зміни в зовнішньому світі, вплив на іншого індивіда та зворотну реакцію.

Сучасний учитель повинен володіти високим професіоналізмом. Йому мають бути властиві такі риси, як компетентність й ерудиція, підприємливість і здатність до ризику, ініціативність і самокритичність, творчість і критичний підхід до існуючого стану справ, гнучкість і раціональність мислення, відкритість для дискусії та логічність вчинків, толерантність і творче співробітництво, потреба в отриманні нових знань і вміння створювати умови для розвитку суспільства. У цьому ми бачаємо мету неперервної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Исламшин Р. А. Андрагогика: историко-педагогический процесс и языковая личность XXI века / Под ред. Р. А. Андрюшина, В. Ф. Гобдухакова. — М., 2005. — 158 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 360 с.
3. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник української мови. — К.: Перун, 2002. — 420 с.

Олександр ГРИБОК

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ КУРСАНТІВ ВВНЗ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ АНАЛІЗ

У статті визначено основні результати досліджень із проблеми розвитку творчої пізнавальної самостійності курсантів ВВНЗ. Теоретично обґрунтована модель такого розвитку та позитивна динаміка показників сформованості творчої пізнавальної самостійності при її використанні.

У наш час підготовка фахівця до професійної діяльності здійснюється шляхом орієнтації на єдині освітні стандарти вищої професійної освіти, що визначають рівень підготовки фахівця як в освітньому, так і в професійному аспектах. На думку О. Ігнатовича, у всіх випадках єдині стандарти освіти повинні орієнтувати систему підготовки фахівця не тільки на оволодіння певним змістом, але, головне, — на досягнення цілей становлення особистості фахівця на різних етапах і щаблях безперервної освіти [1]. На думку О.К. Тихомирова, освіта повинна включати не тільки знання, способи діяльності, але й евристичні відомості, на які необхідно вказати в освітніх стандартах [4]. Значне місце в дослідженнях займає проблема творчої пізнавальної самостійності [2, 6]. Ураховуючи думки дослідників, можна дійти висновку, що формування високоякісного фахівця забезпечується створенням певних умов для розвитку

самостійності в одержанні знань, для розвитку їх творчості. Тому *мета статті* — теоретично обґрунтувати модель розвитку творчої пізнавальної самостійності курсантів ВВНЗ.

У процесі моделювання ми звернулися до декількох педагогічних вимог, що забезпечують ефективність навчально-пізнавального процесу: безперервність, поступовість, включення суб'єктів навчання в активне освітнє середовище, прищеплювання навичок самоуправління індивідуальним творчим процесом. Крім того, при побудові моделі експериментального навчання ми враховували результати дослідження Е.М. Короткова, який показав, що у формуванні творчої пізнавальної самостійності курсантів вирішальну роль відіграють психологічні механізми активаційно-мотиваційного, регулятивного та семантико-інформаційного рівнів [3]. Саме ці рівні ми обрали основою для моделювання процесу розвитку творчої пізнавальної самостійності як виду діяльності та навчання, звернувши особливу увагу на самостійність мотивації [4].

Ми вважаємо, що вирішити проблему розвитку творчої пізнавальної самостійності можна лише через своєрідний технологічний процес, що забезпечує розвиток творчої пізнавальної самостійності. З огляду на це, в авторській моделі процес розвитку творчої пізнавальної самостійності розглядали як технологію організації навчально-пізнавальної діяльності курсантів. При цьому метод “педагогічна технологія” ми трактували як систему створення, застосування й визначення всього процесу викладання й засвоєння знань із врахуванням технічних і людських ресурсів та їхньої взаємодії, завданням якої є оптимізація форм освіти. Технологічний підхід передбачав і традиційне навчання на основі репродуктивної діяльності курсантів.

У нашому дослідженні технологічний підхід мав такі характерні риси: викладач викладає основні положення й поняття, які передбачені програмним змістом навчальної дисципліни; курсантів знайомлять з основними ідеями й поняттями завдяки логічному викладу навчального матеріалу; навчальне пізнання будується на чіткій логічній основі; вивчення матеріалу на практичних заняттях відбувається у точно встановленому порядку й визначається методикою; сутність загальнонавчальних знань ілюструється матеріалом про їхнє застосування на практиці.

Ураховуючи методологію цілісного підходу до діяльності, ми використовували три групи методів: організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (репродуктивні, частково-пошукові й проблемно-пошукові); стимулювання й мотивації навчання; контролю й самоконтролю у навчанні. Серед них використовували кілька конкретних методів: конкретних ситуацій, “інтелектуальна розминка”, “сократівська бесіда”, “мозкового штурму”, навчально-тематична дискусія, ділові ігри, професійна консультація, “круглого столу”, методи інформаційних технологій.

Ми враховували, що у сучасному процесі навчання особливе значення має комп'ютеризація. Використання автоматичних систем навчального призначення кардинальним чином впливає як на характер передачі й подання навчальної інформації, так і на характер навчально-пізнавальної діяльності самих курсантів. Ми виходили з того, що в умовах цілеспрямованого застосування комп'ютерів можна реалізувати численні педагогічні функції: мотиваційну, інформаційну, комунікативну, розвивальну, оцінну. При цьому важливе значення має співробітництво викладачів з курсантами, у них формуються внутрішні стимули пізнавальної самостійності, розвивається потреба у самоосвіті.

На основі теоретичних і практичних результатів дослідження ми побудували модель формування творчої пізнавальної самостійності, яка обумовлює її розвиток (рис. 1).

Для вирішення поставленої мети в експерименті ми використовували два шляхи: підвищення ступеня самостійності курсантів та розвиток у них творчих здібностей. Ми враховували те, що репродуктивні й продуктивні елементи навчально-пізнавальної діяльності завжди тісно взаємозалежні, оскільки репродуктивні елементи є основою творчої діяльності, її “будівельним матеріалом”.

Апробацію концептуальної моделі розвитку творчої пізнавальної самостійності курсантів ми здійснювали в 2005-2006 рр. у двох академічних групах (чисельністю 35 і 28 чоловік). Часовий інтервал формувального експерименту складав два семестри. Цей період навчання був досить сприятливим для стабілізації адаптивних реакцій курсантів до нових умов навчально-пізнавальної діяльності. Методика експериментальної роботи передбачала колективне, індивідуальне та індивідуалізоване навчання й самоосвіту. Колективні форми навчання реалізовували вузлові елементи змісту професійної підготовки. Вони створювали єдине інформаційне поле для всіх курсантів і забезпечували включення знань у їхній професійний актив через полісуб'єктну взаємодію.

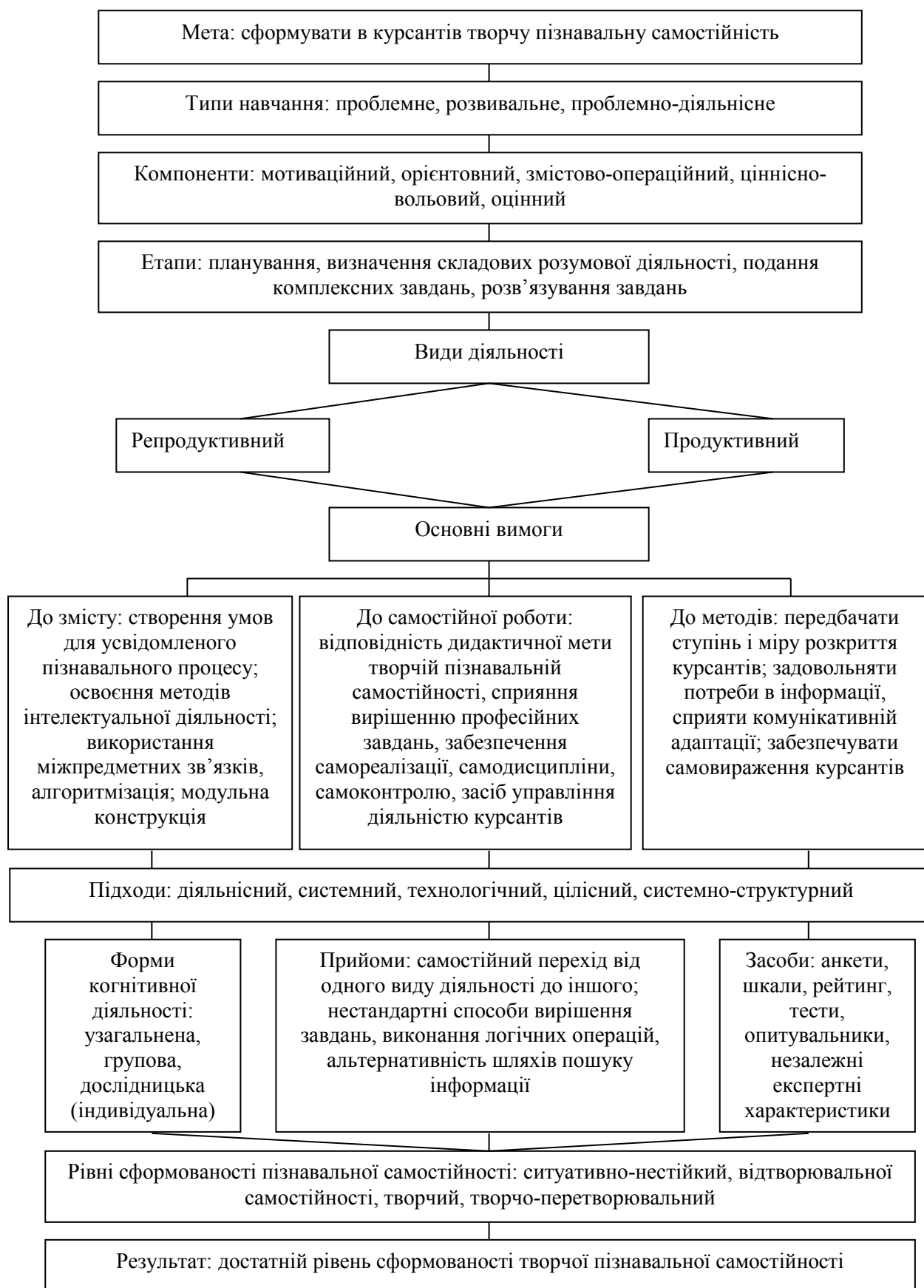

Рис.1. Модель розвитку творчої пізнавальної самостійності курсантів ВВНЗ

Розроблений в рамках НДР комплект тест-опитувальників з кожної теми дисципліни дозволяв перевіряти у курсантів знання й уміння для подальшого управлінського й коригувального впливів з боку викладача, а також стимулювати курсантів до більш активної самостійної пізнавальної діяльності. Ефективність використання такої моделі була підтверджена систематичністю та конструктивністю при підготовці до занять. Це підтвердили й результати контрольних робіт.

Методику практичного заняття в експерименті ми визначили як організацію специфічного спілкування, що включає різнопланову взаємодію суб'єктів навчально-пізнавального процесу. Ми розробили індивідуальні завдання (35 варіантів), що містили від чотирьох до семи завдань у кожному варіанті. Їх було диференційовано за рівнем складності (репродуктивні, евристичні, творчі). Курсанти мали право вибору того або іншого набору завдань із запропонованого варіанта індивідуальних завдань із урахуванням їх підготовленості й здібностей. Такий вибір впливав на загальну оцінку.

Основними перевагами запропонованої методики практичного заняття, на нашу думку, є: повна зайнятість всіх курсантів, що самостійно переходять від репродуктивної розумової діяльності до творчої через систему багаторівневих завдань; створення індивідуального режиму роботи; діагностування й формування індивідуальних корекційних програм курсантів; стимулювання творчої пізнавальної самостійності через змагальність (екран успішності); побудова полісуб'єктної взаємодії й співробітництва викладача та курсантів.

Ми розраховували коефіцієнт кореляційного відношення як квадратний корінь відношення часткової дисперсії до загальної дисперсії.

Загальну дисперсію ми розраховували за такою формулою:

$$D_x = \frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^n (x_i - M_x)^2 = \int_{-x_2}^{x_1} (x_1 - M_x)^2 f(x) dx$$

де x_1 — частка значення змінної “пізнавальна самостійність”, x_2 — середнє значення змінної “пізнавальна самостійність”; n — кількість учасників експерименту у вибірці.

Для оцінки вірогідності розрахованих коефіцієнтів кореляційного відношення ми знайшли критерії вірогідності отриманих величин. Найбільш успішний розвиток пізнавальної самостійності ми простежили у курсантів, які на заняттях розвивають логічне мислення, вирішують нестандартні ситуації: інтенсивно формувалася й реалізувалася установка на активну творчу навчально-пізнавальну діяльність курсантів. Для цього ми використовували такі методики: “Деякі особливості творчої особистості” і “Рівень розвитку творчих умінь”.

Порівняння результатів контрольних зрізів показує, що всі системоутворюючі елементи творчої індивідуальності в рамках експериментальної програми навчання істотно розвинулися. У дослідженні ми здійснили також підсумкові порівняльні характеристики розвитку творчих умінь у курсантів (рис.2). Із цією метою проводили дослідження за п'ятьма замірами результатів: I — початок експерименту; V — завершення експерименту. Результати подано у відсотках.

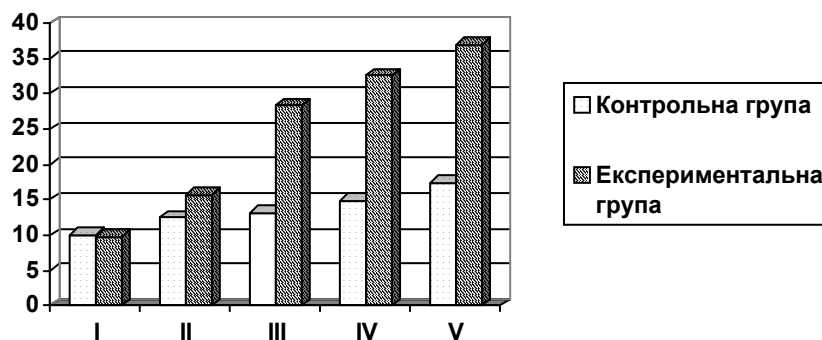

Рис. 2. Динаміка розвитку творчої пізнавальної самостійності курсантів

Результати контрольних робіт показали, що курсанти, які добре знають матеріал з кожної теми занять, мають сформовані вміння творчої пізнавальної самостійності. Діапазон знань, дій, відносин ми оцінювали на рівні міждисциплінарних зв'язків. При цьому курсанти експериментальної й контрольної груп виконували різноманітні творчі роботи в рамках обраної спрямованості. Таким чином, отримані результати дозволяють експериментальну методика розвитку творчої пізнавальної самостійності вважати ефективною, що підтверджує висунуту гіпотезу. Результати експериментального навчання свідчать, що в курсантів сформувалася стійка позитивна мотивація до навчально-пізнавальної діяльності й достатній досвід самостійної творчої діяльності. Експериментальна методика, яка базується на взаємодоповнювальних і коригувальних технологіях, що включають традиційні й нетрадиційні методи, дозволила трансформувати навчальні вміння у професійно значущі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігнатович О.М. Психологічні особливості творчої самодіяльності особистості як умови професійної підготовки майбутніх психологів: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. — К., 2004. — 188 с.
2. Кичук Н.В. От творчества учителя к творчеству ученика. — Измаил. — 1992. — 96 с.
3. Коротков Э.Н. Педагогические основы развития интеллектуальных качеств офицеров: Дис... канд. пед. наук. 13.00.04. — М.: ВПА, 1973. — 184 с.
4. Телегина Э.Д. Мотивация в структуре мыслительной деятельности // Искусственный интеллект и психология / Под ред. О.К.Тихомирова.— М.: 1976.— С.73.
5. Тихомиров О.К. Познавательная потребность // Проблемы формирования социогенных потребностей / Под ред. Ш.Н. Чхартишвили, Н.И. Сарджвеладзе. — Тбилиси, 1974. — С. 102-105.
6. Сисоева С.О. Педагогічні технології, проблеми, пошуки, перспективи, впровадження. // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2002. — № 6. — С. 15–26.

Валерій РАЙКО, Ольга МИСЕЧКО

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті визначено особливості формування правової культури в офіцерського складу Державної прикордонної служби України, які представлено у якості недоліків, їх причин та труднощів зазначеного процесу. Вивчення досвіду роботи, що є в НАДПСУ свідчить про наявність широких можливостей для формування правової культури курсантів, але ці можливості використовуються не повністю внаслідок недостатньо розробленої теорії цієї проблеми.

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України (ДПСУ) завдання із забезпечення національних економічних і воєнних інтересів України на державному кордоні виконують за умов безперервних спроб організованих злочинних угруповань протиправно переміщувати через кордон нелегальних мігрантів, зброю, боеприпаси, наркотики, предмети контрабанди та провадити інші злочинні дії, які здебільшого характеризувалися наполегливістю і зухвалістю.

Події, що засвідчили ескалацію терористичних проявів у світі, зумовили суттєве нарощування зусиль в охороні державного кордону з метою завчасної протидії прогнозованому збільшенню незаконної міграції з регіонів бойових дій та можливому використанню екстремістськими організаціями як легальних, так і нелегальних каналів для переміщення через кордон терористів і засобів диверсій. За цих умов підтримання у персоналу ДПСУ законності і правопорядку стало вирішальним чинником ефективного та якісного її функціонування.

Військова організація завжди була, є і буде частиною суспільства, тому все, що характеризує його культуру поширюється і на військові формування. Негативні чинники, про які часто повідомляють засоби масової інформації та які виносяться на різні політичні рівні, безпосередньо впливають на формування правової культури в курсантів-прикордонників.